

УДК 378.147

І.І. Проценко
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИХ ДІАЛОГОВИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті проаналізовано результати впровадження у навальний процес дидактичної моделі формування професійно-творчих діалогових умінь. Виявлена позитивна динаміка раніше визначених нами професійно-творчих умінь – інтелектуальних, конструктивних, організаторсько-регулятивних та діалогічно-евристичних, якими студенти оволодівали під час евристичної діалогової взаємодії, що позитивно вплинули на якість створених майбутніми вчителями творчих освітніх продуктів. З'ясовано, що важливою дидактичною умовою в управлінні евристичною діяльністю студентів є організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії за евристичної діалогової взаємодії до особистісно значимої діяльності, паритетних стосунків суб'єктів під час навчання, взаємовідносин на основі смислових особистісних позицій.

Ключові слова: професійно-творчі діалогові уміння, евристична діалогова взаємодія, творчий освітній продукт, діяльність студентів, особистісні позиції, інтелектуальні, уміння, діалогічно-евристичні вміння, майбутні вчителі, якість створених продуктів.

Постановка проблеми. Процес підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у системі професійної освіти не може бути забезпечений виключно за допомогою знаннєвої парадигми. Так, завдання професійної підготовки майбутніх педагогів необхідно вирішувати в руслі компетентнісного підходу, який акцентує увагу на формуванні у майбутнього фахівця готовності до практичного застосування знань і умінь в умовах вирішення реальних професійних завдань. Звернімо увагу на те, що програмою модернізації педагогічної освіти передбачено проведення комплексу заходів для посилення підготовки педагогічних кадрів, серед яких підкреслюється підвищення якості підготовки випускників до педагогічної діяльності в полікультурному середовищі, в той же час значна частина майбутніх педагогів

не володіє достатніми професійно-творчими діалоговими вміннями та не можуть застосовувати діалог для виявлення реальних знань учнів У зв'язку з цим виникає необхідність підготовки майбутніх учителів до такої діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Підготовка до педагогічної професії в значній мірі визначає результати навчально-виховного процесу в школі. Цим пояснюється давній і глибокий інтерес до даної проблеми у вітчизняній вузівській педагогіці. В основу дослідження професійно-педагогічної підготовки лягли теоретичні положення, розроблені О.А. Абдуліною, А.М. Грабовим, М.Г. Кушковым, І.Я. Лернером, Н.В. Кузьміною, В.О. Сластьоніним, Ю.П. Сокольниковим. У сучасній науково-педагогічній літературі розглядаються питання, присвячені формуванню творчої особистості студента (Т.Е. Герантія, Н.Б. Грицай, М.Б. Макаренко, К.І. Приходченко, О.А. Мамаєва, Ю.В. Мосейко), творчі уміння професійної діяльності студентів стали предметом дослідження (О.Б. Кривонос, О.М. Кириченко, К.І. Приходченко, А.І. Кочетов), що актуалізує завдання з діагностики сформованості професійно-творчих умінь професійної діяльності студентів гуманітарних дисциплін.

Отже, **мета статті** полягає в аналізі результатів експериментальної роботи щодо сформованості професійно-творчих діалогових умінь.

Виклад основного матеріалу. Визначення рівня сформованості професійно-творчих умінь у майбутніх учителів гуманітарних дисциплін здійснювалося на основі всебічного й систематичного аналізу результатів їхньої діяльності та корекції останньої. Методами діагностики були практичні завдання, контрольні роботи, евристична діяльність студентів (створення творчих навчально-пізнавальних продуктів, участь у дискусіях, диспутах, виступи в конкурсах, підготовка й виступи на кураторських годинах, конференціях; евристично-діалогова взаємодія зі школярами під час педагогічної практики).

Установлення динаміки рівнів сформованості професійно-творчих умінь здійснювалось на основі порівняльного аналізу даних констатувального та

формування етапів експерименту. Результати експериментальної роботи аналізували також на основі самооцінки студентів, їхньої взаємооцінки та узагальненням незалежних оцінок групи експертів (одногрупників і викладачів педагогічного університету).

Комплексне використання методів науково-педагогічного дослідження та інших діагностичних методик забезпечили вірогідність, надійність та валідність результатів експерименту.

Важливою складовою дидактичної моделі було постійне й ґрунтовне мотивування студентів до активної діалогової взаємодії з метою успішного оволодіння зазначених вище професійно-творчих умінь на всіх етапах евристично-діалогового навчання. Мотивація до успішного оволодіння професійно-творчими діалоговими вміннями за допомогою евристичного діалогу включала такі складові елементи:

- значимість обраної проблеми за допомогою «батареї» евристичних пізнавальних запитань;
- інтенсивність зусиль щодо пошуку власної мети і завдань на шляху розв'язання проблеми та її суперечностей;
- пізнавальний інтерес до обраної проблеми;
- прояв ініціативи у виборі способів і засобів навчальної роботи;
- утвердження власних ціннісних орієнтацій протягом виконання запланованої роботи.

Вивчаючи рівень володіння студентами професійно-творчими вміннями, формування яких починалося вже на мотиваційному компоненті дидактичної моделі і пронизувала всі її наступні компоненти, і без якої неможливо забезпечити успішний процес оволодіння ними ми у процесі дослідження за допомогою модифікованого М. Магомед-Еміновим тесту опитувальника А. Мехрабяна для виміру мотивації досягнення було виявлено рівень мотивації до активної запитальної діяльності студентів на початку і в кінці навчання. Ця методика звичайно застосовується з дослідною метою стосовно мотивів досягнень у студентів.

Близько 40% студентів і в контрольних, і експериментальних групах мали недостатній рівень мотивації до такої діяльності, тобто 60 % студентів виявилися неспроможними сформулювати власну мету самостійної діяльності, яка була б значима для них. Тільки третина студентів змогла за допомогою викладача визначити значимість для них поставленої мети і сформулювати її версію. Цей висновок спонукав нас у процесі експерименту приділяти особливу увагу постійному здійсненню мотиваційних заходів на всіх етапах організації евристичної діалогової взаємодії як найкращим способом успішного оволодіння професійно-творчих діалогових умінь.

Результатом таких зусиль стали суттєві зрушення позитивної мотивації до творчості та оволодіння методикою евристичного діалогу та активної запитальної діяльності. Рівень мотивації студентів вже після навчання за першим модулем розробленого нами спецкурсу «Евристична діалогова взаємодія у формуванні професійно-творчих умінь» виявився в експериментальній групі суттєво вищим, ніж у контрольній групі. Близько 44% студентів досягли високого рівня мотивації до оволодіння евристичного діалогу, 47 % – досягли достатнього рівня, в той час, як аналогічні показники у контрольній групі становили відповідно 24% та 35%. Проте не можна не помітити, той факт, що в експериментальній групі завдяки навчанню студентів активній діалоговій взаємодії у процесі вивчення спецкурсу відсоток студентів до діалогової взаємодії зріс, тобто студенти досягли високого й достатнього рівня. Якщо на початку експериментальної роботи лише 20 % студентів експериментальної і контрольної групи мали високий рівень мотивації, то в кінці цей показник збільшився в групі Е на 25 %, тоді як у групі К відповідний приріст склав лише 7 % і відповідно досяг 27 %.

Як було доведено, формування професійно-творчих умінь у студентів неможливе без отримання ними відповідної інформації і знань. Проте результати констатувального експерименту засвідчили, що 36 % студентів взагалі не розуміли суті понять «евристичний діалог», «евристичне навчання» тощо.

На констатувальному етапі експерименту було з'ясовано, що початковий рівень знань, що характеризують сформованість теоретичної підготовки студентів до навчання на основі евристичного діалогу, був майже однаковий для студентів як експериментальної, так і контрольної груп: студенти з високим рівнем зазначеної теоретичної підготовки, склали незначну частину від загалу (9 % у групі Е і 8,3 % у групі К); кількість студентів з низьким рівнем теоретичної підготовки у експериментальній групі Е складала 67,1 %, у контрольній групі К – 67,3 %.

Кінцевий результат має суттєві розбіжності. В експериментальній групі приріст високого рівня теоретичної підготовленості студентів до навчання на основі евристичного діалогу майже вдвічі вищий, ніж у контрольній групі (табл. 1). Так, приріст студентів з високим рівнем сформованості теоретичних знань в групі Е склав +27,1% проти +9,6% у групі К, тобто виявився в 2,8 рази вищим.

Слід відзначити, що високий рівень риторичних знань сам по собі не є свідченням сформованої риторичної культури, але вони виступають її фундаментом.

Таблиця 1

Динаміка обізнаності майбутніх учителів щодо суті й методики евристично-діалогового навчання (у %)

<i>Групи</i> <i>Рівні</i>	<i>Е (150 осіб)</i>		<i>К (153 осіб)</i>	
	Констатувальний Етап	Контрольний Етап	Констатувальний етап	Контрольний Етап
Повнота	16,1	32,3	15,4	26,9
Глибина	31,0	39,4	30,1	34,6
Дієвість	52,9	28,4	54,5	38,5

З метою визначення рівня усвідомлення змісту провідних дефініцій евристично-діалогового навчання було проведене опитування, яке показало якісне зростання глибини розкриття основних характеристик, повноти відповідей, чіткості певних визначень. Також студентам було запропоновано

комплекс тестових завдань, які містили запитання, спрямовані на виявлення знань про основні закономірності й категорії евристично-діалогового навчання, методику застосування евристичного навчального діалогу та завдання практичного характеру.

Значна кількість студентів експериментальної групи (36,1 %) добре орієнтуються в «евристично-діалоговому» тезаурусі, тобто змогли на контрольному етапі експериментальної роботи дати обґрунтовані, розгорнуті та повні відповіді. У той же час у контрольній групі лише 17,9 % студентів показали високий рівень володіння понятійним апаратом, змогли чітко визначити сутність базових дефініцій і положень, диференціювати основні поняття, розкрити їх особливості та специфіку. В експериментальних групах зменшилась на чверть кількість неконкретних відповідей, у контрольній групі кількісні зміни показників високого рівня знань щодо вищезазначених питань склали 9,6 %.

У студентів експериментальної групи спостерігалось підвищення рівня та міцності засвоєння необхідних знань. Студенти демонстрували більш упевнені відповіді стосовно сутності евристично-діалогового навчання та його складових – евристичного діалогу та евристично-діалогової взаємодії.

Під час перевірки повноти і глибини знань студентів з фахових дисциплін, їх дієвості використовувалися конкретні завдання, які вимагали розкриття в судженнях змісту поняття, виявлення його суттєвих ознак, їхню кількість і значення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. У процесі перевірки зазначених показників фіксувалися судження й аргументації за ступенем їх нестандартності, творчості, що є вкрай важливим у професійній діяльності педагога. Також оцінювався ступінь усвідомлення необхідних понять та їх ознак, обґрунтованість висловлювань. Дієвість знань визначали за ступенем їх використання студентами на семінарсько-практичних заняттях під час створення майбутніми фахівцями творчих продуктів (див. табл. 2).

Оцінити ефективність евристичного діалогу ми змогли за різними його

складовими, зазначеними у розробленій моделі. Так, рівень засвоєння матеріалу визначався шляхом оцінювання, чи розкрита у створеному студентом значимого продукту шляхом серії запитань основні поняття теми, засвоєння знань (тести, контрольні завдання), чи вільне володіння проблематикою, чи зрозуміло студентам практичне застосування отриманих знань в тій чи іншій педагогічній ситуації та перспективи порушеної проблеми.

Наявність зворотного зв'язку свідчило про позитивний результат, який був досягнутий значною мірою такими чинниками, як: можливість вільного

Таблиця 2

Динаміка якості знань студентів з фахових дисциплін (у %)

<i>Групи</i> <i>Рівні</i>	<i>Е (150 осіб)</i>		<i>К (153 осіб)</i>	
	Констатувальний Етап	Контрольний Етап	Констатувальний етап	Контрольний Етап
Високий	9,0	36,1	8,3	17,9
Середній	23,9	45,2	24,4	62,8
Низький	67,1	18,7	67,3	19,2

обміну думками, оскільки майбутні фахівці почували себе з викладачем рівноправними суб'єктами діалогу; зацікавленість студентів у розв'язанні проблеми, позитивний емоційний фон аудиторії, відкритість. Якщо спочатку навчання авторитет педагогів великий і студенти основною трудностю діалогу вбачали власне небажання спілкуватися, відсутність взаєморозуміння з педагогами, то наприкінці експерименту майбутні вчителі стали краще розуміти методичні труднощі і проблеми викладачів, ясніше усвідомлювати власне ставлення до майбутньої професійної діяльності в цілому і до евристично-діалогового навчання зокрема.

Порівнюючи дані констатувального та контрольного етапів експерименту, було проаналізовано динаміку розвитку окремих груп *професійно-творчих умінь* майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

Передусім, з огляду на специфіку розробленої моделі (її мету, зміст) нас цікавила динаміка *діалогічно-евристичних умінь* студентів. Пам'ятаючи про те,

що будь-які вміння виявляються в діяльності, вказані вміння, насамперед, – у майстерності ставити евристичні запитання, ми особливу увагу під час експерименту вивчали і оцінювали саме цей показник.

Отже, важливим кроком проведеного дослідження стало виявлення якісних зрушень умінь запитальної діяльності під час створення освітнього продукту з гуманітарних дисциплін. В експериментальних групах студенти під час вивчення спецкурсу показали високий та достатній рівні у процесі створення низки евристичних пізнавальних запитань та цілеспрямовано оволодівали основними способами ведення евристичного діалогу.

Таким чином, можна дійти висновку, що важливою дидактичною умовою в управлінні евристичною діяльністю студентів є організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії за евристичної діалогової взаємодії до особистісно значимої діяльності, паритетних стосунків суб'єктів під час навчання, взаємовідносин на основі смислових особистісних позицій.

Висновки. Отже, у процесі проведення педагогічного експерименту та його дані підтвердили основні положення висунутої гіпотези. Виявлено позитивний вплив розробленої нами дидактичної моделі формування професійно-творчих діалогових умінь у процесі евристичного діалогу. Таким чином, була виявлена позитивна динаміка раніше визначених нами професійно-творчих умінь – інтелектуальних, конструктивних, організаторсько-регулятивних та діалогічно-евристичних, якими студенти оволодівали під час евристичної діалогової взаємодії, що позитивно вплинули на якість створених майбутніми вчителями творчих освітніх продуктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєва Н.В. Профориентационный тренинг для старшеклассников «Твой выбор» / Афанасьєва Н.В., Малухина Н.В., Паншина М.Г. – СПб. : Речь, 2007. - 366 с.
2. Беликов В.А. Теоретические основы решения педагогических проблем / Владимир Александрович Беликов. - Магнитогорск : МГПИ, 1999. – 41 с.
3. Грабарь М.И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях. Непараметрические методы / М. И. Грабарь, К. А. Краснянская. - М. : Педагогика, 1977. – 135 с.

4. Краснянская К.А. Применение математической статистики в педагогических исследованиях / К. А. Краснянская, М. И. Грабарь. – М.: Педагогика, 1977. – 210 с.

5. Овчарова Р.В. Справочная книга школьного психолога / Раиса Викторовна Овчарова. - М. : Просвещение, 1993. – 352 с.

6. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / Антонина Васильевна Усова. – М. : Педагогика, 1986. – 171 с.

7. Юрцева Л.Я. О мотивах учебной деятельности по различным учебным предметам / Любовь Яковлевна Юрцева. – Волгоград, 1976. – 73 с.

И.И. Проценко
Сумской государственный педагогический
университет имени А.С. Макаренко

**АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
ТВОРЧЕСКИХ ДИАЛОГОВЫХ УМЕНИЙ СТУДЕНТОВ
ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В ПРОЦЕССЕ ЭВРИСТИЧЕСКОЙ
ДИАЛОГОВОЙ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**

В статье проанализированы результаты внедрения в учебный процесс дидактической модели формирования профессионально-творческих диалоговых умений. Выявлена положительная динамика ранее определенных нами профессионально-творческих умений – интеллектуальных, конструктивных, организаторско-регулятивных и диалогично-эвристических, которыми студенты овладевали во время эвристической диалоговой взаимодействия, что положительно повлияло на качество созданных будущими учителями творческих образовательных продуктов. Выяснено, что важной дидактической условием в управлении эвристической деятельностью студентов является организация субъект-субъектного взаимодействия по эвристической диалоговой взаимодействия к личностно значимой деятельности, паритетных отношений субъектов во время учебы, взаимоотношений на основе смысловых личностных позиций.

Ключевые слова: профессионально-творческие диалоговые умения, эвристическая диалоговая взаимодействие, творческий образовательный продукт, деятельность студентов, личностные позиции, интеллектуальные, умения, диалогично-эвристические умения, будущие учителя, качество созданных продуктов.

I. I. Protsenko
Sumy state pedagogical university named after A. S. Makarenko

**ANALYSIS OF THE RESULTS OF EXPERIMENTAL STUDIES OF
FORMATION OF PROFESSIONALLY-BOX CREATIVE SKILLS OF**

STUDENTS OF HUMANITIES IN THE PROCESS OF HEURISTIC DIALOGUE INTERACTION

The article analyzes the results of introduction in educational process of didactic models of formation of professional-creative dialog skills. Revealed positive dynamics previously identified by us professionally-creative abilities – intellectual, structural, organizational-regulative and dialogical heuristic, which students acquire during heuristic dialogue interaction that had a positive impact on the quality created by future teachers of creative educational products. Found that important didactic condition in the management of heuristic activity of students is the organization of subject-subject interaction in the heuristic dialogue interaction to a personal important activity, equal relations of the subjects during the study, relationships based on personal semantic positions.

The effectiveness of the heuristic dialogue, we were able for the various components specified in the model. Thus, the level of absorption the material was determined by appraisal, disclosed in a student created a meaningful product through a series of questions basic concepts of the topic, learning (tests, assignments), fluency issues, is it clear to the students the practical application of knowledge in a particular pedagogical situation and prospects affected by the problem. Comparing the data of the ascertaining and control stages of the experiment, we analyzed the growth dynamics of individual groups professionally-creative abilities of future teachers humanitarian disciplines.

First of all, given the specificity of the developed model (its purpose, content), we were interested in the dynamics dialogue-heuristic abilities of students. Remembering that all the skills are manifested in the activity, specified skills, primarily the skill to put the heuristic questions, we pay special attention during the experiment was studied and evaluated this indicator.

Therefore, an important step of the conducted research was to identify quality improvements of interrogative skills activities in the creation educational product for humanitarian disciplines. In the experimental groups the students during the study of course showed a high and sufficient levels in the process of creating a number the heuristic cognitive issues and purposefully mastered the essential methods of heuristic dialogue.

Keywords: *vocational dialog creative abilities, heuristic dialog interaction, creative educational product, student activities, personal position, intellectual skills, dialogue-heuristic skills, future teachers, the quality of the products created.*